

Title	Föreställningar om digitalisering och digital teknik i politiska motioner om utbildningsfrågor : En diskursanalytisk undersökning av fristående riksdagsmotioner 2003-2023
Author(s)	Wikström, Josef
Citation	IDUN –北欧研究–. 2025, 25, p. 249-263
Version Type	VoR
URL	https://doi.org/10.18910/100765
rights	
Note	

The University of Osaka Institutional Knowledge Archive : OUKA

<https://ir.library.osaka-u.ac.jp/>

The University of Osaka

Föreställningar om digitalisering och digital teknik i politiska motioner om utbildningsfrågor

En diskursanalytisk undersökning av fristående riksdagsmotioner 2003-2023

Josef Wikström

1. Inledning

Den svenska skolan har under flera år arbetat med en ökad digitalisering (Bergviken Rensfeldt & Rahm, 2023:26; Fransson m.fl., 2018:217). 2017 publicerades en nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet för att uppnå digital likvärdighet och adekvat digital kompetens (Kjällander, 2022:270) och 2022 publicerade Skolverket (2022) ett förslag till nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2023-2027. 2024 introduceras även artificiell intelligens som skolämne i gymnasieskolan (Skolverket, 2024). Skolan är så klart långt ifrån ensam om att påverkas av digitaliseringens framfart. COVID-19 pandemin fick samhället att ställa om till jobb och utbildning på distans, och när besöken på äldreboenden begränsades blev videosamtal ett sätt att hålla kontakt med äldre anhöriga. Men i takt med att de digitala tjänsterna har populariserats har också riskerna blivit allt mer omtalade. AI-tekniken har blivit både en allmän tjänst och ifrågasatt för de effekter användningen kan ge både i utbildningssammanhang och samhället i stort. Till det kan läggas nya lagar rörande lagring av personuppgifter – dataskyddsförordningen (GDPR) (Integritetsskyddsmyndigheten, 2023). Digitaliseringen har blivit en naturlig del av våra liv och samtidigt på ett mer markant sätt nu också blivit förknippad med risker för enskilda personer och samhället i stort.

Syftet med den här texten är att bidra till ytterligare kunskap om vilka föreställningar som har funnits och finns kring digitalisering och digital teknik i utbildningssammanhang de senaste tjugo åren. Texten vill uppnå detta med hjälp av en kritisk diskursanalys (Fairclough, 1992) av politiska motioner under åren 2003-2023. Med bakgrund av det ovan beskrivna vill den här texten undersöka följande fråga: Vilka föreställningar kring digitalisering i utbildningssammanhang och samhället i stort uttrycks i motionerna?

Texten inleds med en genomgång av tidigare identifierade diskurser kring digitalisering

(Winther Jørgensen & Phillips, 2000:134). Därefter följer en beskrivning av undersökningens metod och materialinsamling, samt resultatet av undersökningen. Avslutningsvis diskuteras hur den här undersökningens resultat kan relateras till tidigare beskrivna diskurser samt eventuella konsekvenser av resultatet.

2. Postdigitala frågor inom utbildning och tidigare forskning

Begreppet postdigital har rönt allt större uppmärksamhet de senaste åren (Jandrić m.fl., 2018). Förespråkarna menar att vi har rört oss bort från en tid då digital teknologi är något väsensskilt från ett naturligt mänskligt och socialt liv (Jandrić m.fl., 2018:893). I stället för att se det digitala som någonting annorlunda eller nytt bör vi förstå samhället som en plats där digital praktik och mänskligt liv nu är omöjliga att separera (Wiklund, 2021:226). Förespråkarna menar däremot inte att all digital teknik och dess användning bör accepteras förbehållslöst, snarare tvärtom. Enligt förespråkarna innehåller förledet post- en kritisk dimension som ifrågasätter synen på digital teknik och kanske framförallt internet som en utopisk vision i vilken informationen ansågs vara fri, öppen och demokratisk. I stället ser vi idag snarare ett samhälle styrt av stora, mäktiga internetaktörer, algoritmer och miljöpåverkan på grund av vårt ständigt ökade behov av elektroniska komponenter (Jandrić m.fl., 2018:895). Typiskt för det postdigitala är ett kritiskt förhållningssätt till digital teknik, utan att för den sakens skull vilja återgå till en svunnen tid (Knox, 2019:359).

För utbildningssektorn lyfter Jeremy Knox (2019) särskilt fram tre områden som det postdigitala kan undersöka närmare: det digitala som kapital, det digitala som politik och det digitala som fysiskt material. Samtliga tre områden fungerar inom det postdigitala som en reaktion mot gamla föreställningar om vad det digitala anses vara. *Det digitala som kapital* gör upp med idén om att den digitala tekniken har som främsta syfte att göra våra liv bättre. I stället har det med tiden blivit tydligt att vår användning av digital teknik är en i allra högsta grad lukrativ bransch, och att den information vi ger ifrån oss när vi använder olika digitala tjänster säljs vidare (Knox, 2019:363). *Det digitala som politik* syftar på en ökad dataifiering inom skolväsenden. Med allt fler användare av digitala system i skolan går det också att mäta mer och flera olika typer av data. Det går att koppla till en ökad övervakning av vårt beteende, och får också som konsekvens att det som inte går att mäta eller räknas på inte prioriteras eller helt enkelt försvinner i utbildningssituationer. Därmed förändrar dataifieringens möjligheter att mäta och jämföra data vår syn på vad som är kunskap. *Det digitala som fysiskt material*

gör upp med föreställningen att det digitala arbetet minimerar det manuella arbetet. Tvärtom förutsätter det digitala ett betydande manuellt arbete. Det handlar dels om behovet av olika naturresurser för att skapa hårdvaran, dels om utarbetandet av AI-tekniken som kräver att någon, manuellt, sitter och markerar på bilder för att programmen sedan ska kunna känna igen former och produkter på bilderna. Det digitala är, kort sagt, inte enbart digitalt (Knox, 2019:367).

Matilda Wiklund (2021:232f) har identifierat diskurser som konstruerar digital teknik i utbildningssammanhang på olika sätt. Diskurserna knyter an till frågor om utbildning, ekonomi, teknik och professionella frågor, liksom till större, mer generella diskurser om modernitet och värderingar. Wiklund (2021:234f) menar vidare att de diskursiva konstruktionerna av digital teknik sätter upp villkor för undervisningen. Bland annat skriver hon att digitaliseringen leder till en hyperindividualiserad läroprocess för eleverna och en ensamifiering av arbetet för läraren. Vidare skriver hon att digitaliseringen ofta ses som någonting som ligger utanför den didaktiska vardagspraktiken, och att dess instrumentalisering, med fokus på effektivitet, leder till att processer som tar tid och kräver långsamhet och eftertanke lämnas därhän.

Andra undersökningar som berör digitalisering i utbildningssammanhang är till exempel Luci Pangrazio m.fl. (2023), som har undersökt skolelevs upplevelser av att ständigt övervakas på lärplattformar och i skolan. Nolan Higdon (2022) har undersökt vilken effekt en kritisk medialitteracitetspedagogik får på studenters användning av sociala medier, och Laura Scholes m.fl. (2024) har undersökt hur högstadieelever värderar information de möter på internet. Risker med internetanvändning och påverkan från sociala medier kan inte sägas vara något nytt och specifikt kopplat till det postdigitala, men undersökningarna visar att flera av de utbildningspraktiker som finns rörande sociala medier och internetanvändning är förlegade och behöver uppdateras för att vara bättre anpassade till den tid vi lever i (Scholes m.fl., 2024:64), och med den förändring av den digitala tekniken som det postdigitala vill lyfta fram. Både Pangrazio m.fl. (2023:857) samt Higdons (2022:2) studier nämner elevers känsla av maktlöshet, eller så kallad *digital resignation* inför bristen på alternativ till hur digital information om oss skapas och används. En annan, snarlik term är *privacy fatigue* (Dencik, 2018:37). Det innebär inte att de olika tjänsternas insamling av vår aktivitet inte oroar oss, men vi accepterar det som ett pragmatiskt svar i brist på reella alternativ.

Inte bara eleverna påverkas av digitaliseringen. Också lärarna och lärarprofessionen påverkas. Malin Ideland (2021) har undersökt hur utbildningsteknologiska företag formar och förändrar bilden av hur en bra lärare ska vara, och kommer fram till att en sådan lärare i mångt och mycket delar ideal med den så kallade Silicon Valley-kulturen, och att den rådande diskursen kring digital teknik i undervisningssammanhang ofta premierar den positiva och förhoppningsfulla berättelsen, till förmån för de eventuella problem eller negativa effekter en sådan förändring kan ha på undervisningen och lärarnas arbetssituation. På samma sätt som företagen förändrar bilden av hur en bra lärare ska vara menar Ben Williamson (2016:139) att digitaliseringen och ett ökat fokus på mätbara, statistiska resultat producerar eleven lika mycket som elever producerar den data som ska mätas. Det digitala och 'big data', som måhända började som ett komplement till traditionell undervisning, är nu det mest prioriterade målet för undervisningen och andra områden i samhället (Lyon, 2014:7; Selwyn, 2015:8).

Även forskare inom den kritiska pedagogiken utifrån Paulo Freires (2000 (1970)) idéer har alltmer börjat intressera sig för digitalisering. Digitaliseringens förespråkare hävdar att digitalisering per automatik förbättrar lärandet, och att digitaliseringen utjämnar samhällseliga orättvisor, något som både det postdigitala och den kritiska pedagogikens förespråkare vänder sig emot (Alvarez, 2019; Armila m.fl., 2024). Neil Selwyn (2015:3) nämner hur digitaliseringen beskrivs som effektiviserande och demokratiserande (se även Kjällander, 2022). Bland digitaliseringens förespråkare finns också en idé om att den data som produceras i processen och de plattformar som används är neutrala (Van Dijck, 2014:199). Det råder således en diskursiv kamp om hur vi ska förstå digital teknik och digitaliseringen av samhället. Vilket narrativ har företräde när vi beskriver digitaliseringens påverkan på vårt samhälle?

Faircloughs (1992) kritiska diskursanalys menar att diskurser bidrar till att konstruera sociala identiteter, sociala relationer och kunskaps- och betydelsesystem (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:73). För vår undersökning kan vi förstå detta som att de politiska motionerna, *den kommunikativa händelse* som är i fokus här, konstruerar *den diskursiva praktiken* kring digitaliseringen i samhället. De politiska motionerna ger i sin tur effekter på *den sociala praktiken*, alltså hur vi arbetar med digitaliseringen i utbildningssammanhang (Winther Jørgensen & Phillips, 2000:74). För utbildningssammanhang får detta effekter på hur lärar- och elevidentiteten konstrueras, samt hur vi förstår begrepp som demokrati, digitalisering och kunskap.

3. Material och metod

Digitalisering har beskrivits som ett hegemoniskt begrepp (Bergviken Rensfeldt & Rahm, 2023:37f; Armila m.fl., 2024:2f). Samtidigt har den tidigare forskningen visat på hur flera negativa effekter av ett allt mer digitalt samhälle, och en allt mer digital undervisning, diskuteras. Det verkar alltså råda en diskursiv kamp om begreppet digitalisering. Den kritiska diskursanalysen (Fairclough, 1992) menar att den mening vi tillskriver sociala fenomen påverkar vårt handlande. Därför är det intressant att veta hur de politiska motionerna konstruerar digital teknik och digitalisering i utbildningssammanhang.

Politiska motioner valdes ut som undersökningsmaterial eftersom dessa kan visa på motstridiga åsikter i en fråga även om motionerna avslås, och innehåller argument och åsikter från samtliga riksdagspartier. Det innebär att en undersökning av de föreställningar som finns kring digitalisering inte är begränsad till officiella och godkända styrdokument såsom läroplaner och kursplaner, utan kan visa på ett bredare spektrum av föreställningar rörande digitalisering.

Det undersökta materialet består av fristående motioner publicerade på riksdagens webbplats, riksdagen.se. Fristående motioner är motioner inlämnade under den allmänna motionstiden och kan behandla frågor riksdagen har rätt att besluta om (Sveriges riksdag, 2023). Motionerna är filtrerade på fritextsökningen ”digital* *skol*”~20, vilket innebär att sökningen presenterar motioner som innehåller olika former av ordet digital, såsom digital teknik och digitalisering, samt olika former av ordet -skol-, såsom gymnasieskolan eller skolgång, och i vilka orden förekommer inom 20 ords intervall från varandra. Den första förekomsten är från riksmötet 2003/04, och den senaste från riksmötet 2023/24. Det totala antalet undersökta motioner är 115. Nedan presenteras resultatet av undersökningen.

4. Resultat

Resultatet av undersökningen är uppdelat i två delar, en kvantitativ och en kvalitativ del. Den kvantitativa delen behandlar hur stor andel av motionerna som kommer från ett särskilt parti, samt vilka enskilda argument som är vanligast i det undersökta materialet. Även om en diskursanalytisk undersökning intresserar sig mindre för vem som talar eller handlar (Wiklund, 2021:226) kan det vara intressant att veta från vilka partier motionerna kommer, eftersom det finns en så tydlig partipolitisk koppling till det

undersökta materialet. Den kvalitativa delen innehåller en analys av vilka större trender som går att urskilja i de enskilda argumenten, samt vilka argument som helt saknas när vi jämför motionernas innehåll med den teoretiska kopplingen till det postdigitala.

4.1 Partitillhörighet och de vanligaste argumenten

Alla svenska riksdagspartier finns representerade bland motionerna i undersökningen, men med en övervikt för motioner från Centerpartiet.

Politiskt parti	V	S	MP	C	L	M	KD	SD	Totalt
Antal motioner	3	23	5	41	6	25	10	5	118 ¹

Tabell 1: Motioner enligt partitillhörighet²

En och samma motion kan innehålla flera olika argument, och så är fallet i de allra flesta motioner. Vid beräkningen har varje sådant argument eller tillskriven betydelse noterats, men inte antalet gånger det förekommer inom varje motion. En motion som upprepade gånger exempelvis nämner att digitaliseringen möjliggör arbete på distans är i den här statistiken endast noterad som att argumentet har förts fram, men berättar inte hur många gånger argumentet har förts fram i motionen. Nedan följer de tio vanligaste argumenten i det undersökta materialet och därefter analyseras motionerna utifrån vilka diskursiva formationer och konstruktioner de ger uttryck för.

Digitaliseringen ...	Antal motioner
... kräver utökad utbildning/fortbildning/forskning.	65
... krävs för att hänga med i samhället.	56
... kräver nya policydokument eller regler.	56

¹ Det totala antalet motioner uppgår till 115, men en motion delas mellan Folkpartiet (nuvarande Liberalerna), Moderaterna, Centerpartiet samt Kristdemokraterna.

² Förkortningar enligt gängse norm: Vänsterpartiet (V), Socialdemokraterna (S), Miljöpartiet (MP), Centerpartiet (C), Liberalerna (L), Moderaterna (M), Kristdemokraterna (KD) och Sverigedemokraterna (SD).

... kräver ett jämlikhetsperspektiv. Alla måste få tillgång till digital teknik.	52
... möjliggör jobb och studier på distans.	44
... förbättrar kvaliteten på verksamheten.	43
... tillgängliggör information.	22
... förbättrar informationsutbyte mellan myndigheter.	20
... kräver utökade resurser.	19
... minskar den administrativa bördan.	18
... förbättrar likvärdigheten och rättvisan.	16

Tabell 2: De tio mest förekommande argumenten angående digitalisering och/eller digital teknik.

4.2 Lärarnas behov av digital kompetensutveckling

Behovet av olika typer av utbildningsinsatser rör främst lärarprofessionen. I synnerhet från och med år 2015 och framåt hävdar motionerna att politiken har sett till att det finns digital teknik och digitala resurser i skolan, men att lärarna inte har hängt med i utvecklingen. Ett vanligt argument i anslutning till behovet av ytterligare utbildning är att lärarutbildningarna på landets högskolor i högre grad måste förbereda lärarna för den nya digitala verkligheten. Ett exempel på en sådan motion är motion 2016/17:3043:

Ny forskning visar att elever i skolor som ligger i framkant med att använda ny teknik på ett välgenomtänkt och pedagogiskt sätt i klassrummen presterar bättre på de nationella proven. Det gäller dock enbart om lärarna har kompetens i att koppla ihop digitala läromedel och verktyg med en genomtänkt och välplanerad pedagogik. Dessvärre ser vi att det finns stora skillnader i den grad av välgenomtänkt och pedagogisk digitalisering som förekommer mellan olika skolor. Därför presenterade Alliansen nyligen en it-strategi som ska omfatta samtliga skolor. Genom att implementera metodik och didaktik i en digital skolmiljö som en del av lärarutbildningen förstärker vi den strategin. (Motion 2016/17:3043)

Den citerade motionen ovan innehåller flera föreställningar om digital teknik och digitalisering. Digitaliseringen sägs förbättra kvaliteten i undervisningen, kräver utökad

utbildning av lärare samt kräver tillsyn för att se till att användningen av digital teknik i landets skolor är likvärdig. Den digitala tekniken ses i nästan varje motion som någonting positivt, förutsatt att den används på rätt sätt. Det innebär också att om användningen av den digitala tekniken inte ger positiva resultat, beror det inte på att det skulle vara något fel på den digitala tekniken i sig, utan på lärarnas användning eller bristande kompetens i att använda den i undervisningen.

Den här typen av argument anknyter till det som Wiklund (2021:232) beskriver som professionsdiskurser, i vilka digital teknik och digitalisering konstrueras som ansvarsutkrävande. Det är lärarens ansvar att använda den nya tekniken. Wiklund skriver att arbetsmiljön inte brukar vara särskilt framträdande i den här typen av diskurser. Så är fallet också i den här undersökningen, men samtidigt bör det nämnas att möjlighet till fortbildning ibland finns med i motionerna, även om det ofta saknas en konkretisering av hur sådana utbildningsinsatser ska genomföras. Precis som i den citerade motionen poängteras ofta nödvändigheten av att lärarutbildningarna införlivar digital teknik i utbildningen, även om det då främst riktar sig till framtidens lärare snarare än till nu yrkesverksamma lärare.

4.3 Från digital teknik till digital administration

Lärarnas digitala kompetens är en återkommande fråga i det undersökta materialet. Däremot går det att se hur fokus i frågor som rör digitalisering har flyttats från klassrummen till att gälla mer övergripande administrativa system. I de tidigare motionerna i den undersökta tidsperioden är det framförallt den digitala tekniken som saknas på skolorna, som följande utdrag ur motion 2009/10:Ub343 exemplifierar:

I en modern skola är tillgången till digitala hjälpmedel en central del. Därför behövs det en nationell strategi för att komma till rätta med bristen på tillgång till digitala hjälpmedel. En strategi måste först och främst innefatta tillgång till digitala hjälpmedel för alla elever och lärare men också kompetensutveckling för lärare så att de kan använda dessa verktyg liksom en större satsning på digitala läromedel. (Motion 2009/10:Ub343)

Tillsammans med lärarnas digitala kompetens anses digitala hjälpmedel vara prioriterade i frågor som rör digitaliseringen. Senare i det undersökta materialet gäller digitaliseringen främst digitala administrativa system:

Digitaliseringen av skolan har än så länge främst fokuserat på själva undervisningen, men de stora vinsterna finns att göra genom att digitalisera administrativa system.

Ett exempel är Kramfors där man har ett digitalt system för elevadministration som hanterar allt från frånvaro till orosanmälningar. Genom att på nationell nivå ta fram standarder för skolans digitala arkitektur kan man underlätta för andra huvudmän att införa enkla och billiga digitala administrationssystem. På så sätt kan vi förbättra utväxlingen av information inom skolan, få bättre statistik och minska lärares administrativa börda. (Motion 2019/20:3254)

Samtidigt som digitaliseringen i allt högre utsträckning börjar handla om administrativa system börjar nyttan och effekten med den digitala tekniken och digitaliseringen i rena undervisningssituationer ifrågasättas, även om det endast är i ett par motioner i det undersökta materialet. Ett exempel är motion 2021/22:4163 rörande digital teknik i förskolan:

Förskollärare ska enligt läroplanen för förskolan ansvara för att varje barn får använda digitala verktyg på ett sätt som stimulerar utveckling och lärande. En dator eller en surfplatta ska dock inte, och kan inte, ersätta samspelet mellan barn eller mellan barn och personal.

Under barnets tidiga levnadsår ska fokus vara på barnets psykomotoriska och sociala utveckling. Vi behöver mycket noga följa den forskning som görs vad gäller exempelvis skärmars påverkan på barns hjärnor och ögon och inte oreflekterat anamma det nya. (Motion 2021/22:4163)

Motionen ovan innehåller dels argumentet om behovet av ytterligare forskning, dels en klar skiljelinje mellan den analoga och den digitala verksamheten.

Digitaliserade administrativa system kan kopplas till det som Wiklund (2021:233) identifierar som en del av ekonomidiskurser, inom vilka digital teknik konstrueras som effektiviserande – rutiner blir enklare och administrationen blir effektivare. Den (sällan) förekommande kritiken mot digitaliseringen i klassrumssituationer kan härledas till modernitetsdiskurser, inom vilka digital teknik konstrueras som något onaturligt. Även behovet av tillgången till digitala hjälpmedel kan placeras inom modernitetsdiskursen genom att den aktualiserar behovet av att skolan anpassar sig till det moderna samhället.

4.4 Behovet av att styra och kontrollera digitaliseringens utveckling

Näst vanligast är argumenten om att digitaliseringen krävs för att hänga med i samhället, samt att den kräver nya riktlinjer. Ett vanligt resonemang är att den digitala tekniken behövs i skolan för att förbereda eleverna för en framtida arbetsmarknad: ”Att ge fler elever möjlighet att lära sig programmering är ett sätt att stärka elevernas digitala

kompetens och därigenom stärka Sveriges näringsliv och att skapa fler jobb” (motion 2015/16:2195). De nya riktlinjerna handlar i hög grad om behovet av en nationell IT-strategi för skolan. Behovet av en sådan strategi återkommer i motionerna under hela den undersökta tidsperioden. Detta kan analyseras som en del av de av Wiklund identifierade teknikdiskurserna, inom vilka digital teknik konstrueras som determinerande, men andrafieras. Wiklund skriver att det är typiskt för teknikdiskurser att skolan måste hänga med i teknikutvecklingen, som i sin tur beskrivs som en naturkraft, någonting som inte går att hindra. Samtidigt andrafieras digitala resurser genom att ställas mot andra traditionella eller analoga resurser. Det digitala ses som någonting väsensskilt från den ordinarie undervisningen. Wiklunds beskrivning stämmer väl in på det analyserade materialet.

4.5 Jämlik tillgång till utbildad personal och digital infrastruktur

Det fjärde mest förekommande argumentet är att digitaliseringens möjligheter måste vara tillgängliga för alla i landet. Vilka möjligheter som åsyftas skiljer sig åt. Det kan vara allt från att alla ska ha tillgång till digital teknik, framförallt i den tidigare delen av det undersökta materialet, till att alla elever ska ha tillgång till lärare med god digital kompetens. En del motioner hänvisar till behovet av ett utbyggt bredbandsnät på landsbygden. Digitaliseringen sägs också möjliggöra en likvärdig skolgång, i och med att digital teknik möjliggör för lärare och elever att arbeta och studera på distans. På så vis är den geografiska placeringen inget hinder för att få utbildning med hög kvalitet: ”Genom att ha fjärrundervisning i fler relevanta ämnen så öppnar det upp för att ämnen med få utbildade lärare i landet kan undervisa fler elever samtidigt i olika skolor. Att använda sig av den digitala tekniken är ett sätt att förbättra tillgången på behöriga lärare i samtliga ämnen” (motion 2018/2019:2434). Wiklund (2021:233) menar att digitaliseringens eventuella demokratiserande effekter kan kategoriseras inom värdediskurser, inom vilka tillgången till kommunikation och kooperativa arbetsformer sägs fungera demokratiserande. Samtidigt menar Wiklund att det råder en diskursiv kamp inom just värdediskurserna, där demokratiseringspotentialen ställs mot både övervakningssamhället och ökade digitala klyftor. Dessa leder till en minskad demokratisering av samhället. I det analyserade materialet i den här studien saknas kritiken mot digitaliseringens eventuella övervakningseffekter nästan helt. Däremot förekommer oron för digitala klyftor i samhället ofta.

4.6 Kritik mot digitaliseringen

Den sparsamt förekommande kritik som finns kring digitalisering i de undersökta motionerna rör framförallt lärarnas behov av att kunna använda digitala verktyg på ett pedagogiskt vis. Andra berörda områden gäller nödvändigheten av att källkritiskt kunna granska material på internet (motion 2017/18:1033), risken för digital segregering (motion 2020/21:3499), risk för oönskat innehåll på internet (motion 2018/19:1075), samt behovet av program med öppen källkod (motion 2016/17:1897). Senare i undersökningsmaterialet nämns också AI-verktygen i ett par motioner (motion 2021/22:3666). I dessa argumenteras det för vikten av att flera olika samhällsgrupper är med i utformandet av programmen, för att undvika att AI reproducerar stereotypa bilder av grupper i samhället.

Sammanfattningsvis förekommer kritik eller en problematiserande hållning gentemot digitalisering och digital teknik i det analyserade materialet, men den är sällsynt. Tendensen är att kritiken mot digitaliseringen och användningen av digital teknik i skolan ökar i den senare delen av undersökningens tidsperiod.

5. Diskussion

En undersökning av riksdagsmotionerna från åren 2003-2023 visar att flera olika diskursiva formationer finns representerade i den politiska förståelsen av digitalisering och utbildningsfrågor. Av de diskursiva formationer som har identifierats av Wiklund går det att hitta samtliga i det undersökta materialet, om än i varierande omfattning. Precis som i Idelands (2015:41) undersökning dominerar det optimistiska narrativet när politiker uttrycker sig om digitalisering och digital teknik. Tendensen är att politikerna i hög grad delar EdTech-företagens syn på digitalisering. Det märks framförallt i de motioner som anknyter till professionsdiskurser, där lärarens ansvar att använda ny teknik är ett återkommande tema i motionerna, samt i de motioner som anknyter till teknikdiskurser, där teknikutvecklingen ses som en given naturkraft som samhället måste följa efter. Det undersökta materialet visar att det i stor omfattning saknas alternativ till det allt mer digitala samhälle politikerna ser framför sig, något som också andra forskare påtalat (Bergviken Rensfeldt & Rahm, 2023:37f; Armila m.fl., 2024:557f).

De av Knox (2019) identifierade postdigitala utbildningsfrågorna är för det mesta frånvarande i det undersökta materialet. Digitalisering och digital teknik framhävs ofta som något som förbättrar kvaliteten i verksamheten och de negativa effekterna av ett

eventuellt övervakningssamhälle när vi ger ifrån oss allt mer information saknas. Det digitala ses genomgående som väsensskilt från manuellt arbete – ofta genom att den digitaliserade administrationen sägs minska den administrativa bördan.

Sammanfattningsvis visar undersökningen att även om digitalisering och digital teknik i utbildningssammanhang emellanåt problematiseras, framförallt i motionerna från den senare delen av den undersökta tidsperioden, konstrueras det digitala genomgående som någonting positivt och nödvändigt för den svenska skolan att anamma. Det är det optimistiska och förhoppningsfulla narrativet som omger digitalisering och digital teknik i den svenska skolan.

Konsekvenserna av ett alltför optimistiskt narrativ och en alltför oproblematiserad användning av digital teknik är att frågor som rör den personliga integriteten och ett förändrat och alltför snävt kunskapsbegrepp negligeras. Den här undersökningen har visat på frånvaron av ett sådant kritiskt förhållningssätt i det undersökta materialet.

De faktiska konsekvenserna av digitaliseringen behöver studeras vidare, för att utröna om och hur kunskapsbegreppet i den svenska skolan har förändrats till följd av allt mer digitaliserade och automatiserade system både i undervisning och administration. Även elevernas erfarenheter av att övervakas är någonting som behöver undersökas vidare.

Imagining digitalisation and digital technology in political motions about educational policies

A discourse analysis of independent parliamentary motions 2003-2023

Summary

Josef Wikström

Through a critical discourse analysis, the text examines the conceptions that have existed and exist around school digitalization and digital technology in political parliamentary motions between the years 2003 and 2023. The study shows that the areas concerned with the digitalization of the Swedish school have changed during the period, but that it is consistently an optimistic image given of the possibilities of digitalization, and that the digitalization trend is constructed as something society cannot change, only adapt to. The thoughts and ideas that have been put forward by advocates of the postdigital, such as the digital as physical work and digitalization as a monitoring tool, are rarely or never presented in the political motions.

Refererade motioner

Motion 2009/10:Ub343. *Ökad tillgång till digitala hjälpmedel i skolan.*

Motion 2015/16:2195. *Programmering i grundskolan.*

Motion 2016/17:1897. *En nationell digital identifiering som följer eleven genom hela*

Motion 2016/17:3043. *En bättre lärarutbildning.*

Motion 2017/18:1033. *Utbildning i digital källkritik.*

Motion 2018/19:1075. *Skydda barn mot porr.*

Motion 2018/19:2434. *Pedagogiska tjänster samt fjärrundervisning.*

Motion 2019/20:3254. *Utbildning.*

Motion 2020/21:3499. *Utgiftsområde 19 Regional utveckling.*

Motion 2021/22:3666. *Jämställdhet för en hållbar utveckling.*

Motion 2021/22:4163. *Utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning.*

Referenser

- Alvarez, Maximillian. (2019). (Digital) Media as Critical Pedagogy. *Media Theory*, vol. 3:1, *Special issue: Rethinking affordance*. 73-102.
- Armila, Päivi, Ari Sivenius, Biljana Stankovic och Lauri Juutilainen. (2024). Digitalization of Education: Commodification Hidden in Terms of Empowerment. *Postdigital Science and Education*, Vol.6. 556-571.
- Bergviken Rensfeldt, Annika och Lina Rahm. (2023). Automating Teacher Work? A History of the Politics of Automation and Artificial Intelligence in Education. *Postdigital Science and Education* (5). 25-43.
- Dencik, Lina. (2018). Surveillance realism and the politics of imagination: is there no alternative?. *Krisis: Journal for contemporary philosophy*, 2018:1. 31-43.
- Fairclough, Norman. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fransson, Göran, Ola J. Lindberg och Anders D. Olofsson. (2018). Adequate digital competence: a close reading of the new national strategy for digitalization of the schools in Sweden. *Seminar.net: International Journal of media, technology and lifelong learning*. Vol 14:2. 217-228.
- Freire, Paulo. (2000 (1970)). *Pedagogy of the Oppressed*, 30th Anniversary ed. New York: Continuum.
- Higdon, Nolan. (2022). The critical effect: Exploring the influence of critical media literacy pedagogy on college students' social media behaviors and attitudes. *Journal of Media Literacy Education*, 14:1. 1-13.
- Ideland, Malin. (2021). Google and the end of the teacher? How a figuration of the teacher is produced through an ed-tech discourse. *Learning, Media and Technology*, 46:1. 33-46.
- Integritetsskyddsmyndigheten. (2021, 9 april). *Introduktion till dataskyddsförordningen*. <https://www.imy.se/privatperson/dataskydd/introduktion-till-gdpr>. Hämtad 2024-05-20.
- Jandrić, Petar, Jeremy Knox, Tina Besley, Thomas Ryberg, Juha Suoranta och Sarah Hayes. (2018). Postdigital science and education. *Educational Philosophy and Theory*, 50:10. 893-899.
- Kjällander, Susanne. (2022). Att känna sig hemma i den digitala världen. Digital kompetens och demokrati utifrån tre perspektiv: elevernas, rektorns och lärarnas. *Nordisk tidsskrift för pedagogikk og kritikk*, Vol. 8. 268-286.
- Knox, Jeremy. (2019). What does the 'postdigital' mean for education? Three critical perspectives on the digital, with implications for educational research and practice.

Postdigital Science and Education. 357-370.

- Lyon, David. (2014). Surveillance, Snowden, and Big Data: Capacities, consequences, critique. *Big Data & Society*, July-December. 1-13.
- Pangrazio, Luci, Neil Selwyn och Bronwyn Cumbo. (2023). Tracking technology: exploring student experiences of school datafication. *Cambridge Journal of Education*, 53:6. 847-862.
- Scholes, Laura, Sarah McDonald, Garth Stahl och Barbara Comber. (2024). Many truths, many knowledges, many forms of reason: Understanding middle-school student approaches to sources of information on the internet. *British Educational Research Journal*, 2024:50. 53-72.
- Selwyn, Neil. (2015). Data entry: towards the critical study of digital data and education. *Learning, Media and Technology*, 40:1. 64-82. Sidhänvisningar i löpande text till texten innan tryckning.
- Skolverket. (2022). *Förslag till nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2023-2027*. Tillgänglig online: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=10849>. Hämtad 2024-06-15.
- Skolverket. (2024). *Artificiell intelligens: nytt ämne i gymnasieskolan och komvux*. Tillgänglig online: <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/forandringar-inom-skolomradet/artificiell-intelligens---nytt-amne-i-gymnasieskolan-och-komvux>. Hämtad 2024-08-27.
- Sveriges riksdag. (2023). *Allmänna motionstiden*. Tillgänglig online: <https://www.riksdagen.se/sv/aktuellt/allmanna-motionstiden/>. Hämtad 2024-05-22.
- Van Dijck, José. (2014). Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology. *Surveillance & Society*, 12:2. 197-208.
- Wiklund, Matilda. (2021). Digital teknik i undervisning: en foucauldiansk diskursanalys. I Eilard, Angerd och Christoffer Dahl (red.) *Diskursanalys med utbildningsvetenskapliga perspektiv*. Lund: Studentlitteratur. 221-238.
- Williamson, Ben. (2016). Digital education governance: data visualization, predictive analytics, and 'real-time' policy instruments. *Journal of Education Policy*, 31:2. 123-141.
- Winther Jørgensen, Marianne och Louise Phillips. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.